

PRITISAK I ZAPOŠLJAVANJE NEZAPOSLENIH OSOBA

Anton VUKELIĆ
Fakultet strojarstva i brodogradnje, Zagreb

UDK: 331.56(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 19. 11. 2007.

Rad kroz kategorije teorije anomalije i teorije pritiska propitkuje učinak statusa nezaposlenosti na normativni sustav nezaposlenih osoba. Socijalno selektivni karakter zapošljavanja i nemogućnost nalaženja posla pridaje ovom cilju izvanrednu važnost, što se odražava na izbor opcija zapošljavanja. Središnjom tezom ispituje se je li disjunkcija između naglašenih aspiracija za poslom i nemogućnosti (odnosno neočekivanja) da se one realiziraju legitimnim putem statistički povezana s namjerom izbora nedopuštenih opcija. Propitkivani model obogaćuje se pojedinim strategijama suočavanja, razvija se kategorija osobnoga faktora zapošljavanja te se ujedno propitkuje odnos između regionalne stope nezaposlenosti i pojedinih relacija u modelu. Iako rezultati empirijskog istraživanja ne potvrđuju statističku povezanost između pritiska i nelegitimnih opcija, nalazi pokazuju što su sve nezaposleni spremni učiniti kako bi riješili vlastitu nezaposlenost. U budućim istraživanjima, a unutar navedenih teorijskih pristupa, treba se okrenuti novim ciljevima, drugačije koncipiranim strategijama suočavanja te drugim nelegitimnim opcijama, što bi se moglo pokazati heuristički plodotvornim u objašnjenju pojedinih oblika devijantnosti unutar hrvatskoga tranzicijskog okruženja.

Ključne riječi: disjunkcija, pritisak, anomalija, nezaposleni, deregulacija

✉ Anton Vukelić, Fakultet strojarstva i brodogradnje,
I. Lučića 5, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: anton.vukelic@fsb.hr

Koristimo li se češće društveno nedopuštenim sredstvima u onim situacijama kad nam je izrazito stalo da dostignemo određeni cilj, a istodobno vlastite legitimne mogućnosti procjenjujemo kao nedostatne? Postavljeno pitanje krajnje je općenito te nam zdrav razum i iskustvo govori da će odgovor ovisiti o

važnosti i privlačnosti cilja, subjektivnoj procjeni vlastitih legitimnih i nelegitimnih mogućnosti te nizu čimbenika povezanih s osobom samom i njezinim vrijednostima, stavovima, prethodnom iskustvu, pa tako i s njezinim širim i neposrednim socijalnim okruženjem. Iako se slična pitanja postavljaju u većini teorija devijacija, odgovori koji u sebi sadrže kategorije cilja, mogućnosti, sredstva mogu se potražiti i unutar teorije pritiska (TP).

Socijalno psihološka teorija pritiska općenito je široka teorija koja ima temeljnu ulogu u objašnjenju zločina i delinkvencije, a pojedine njezine verzije izravno proizlaze iz Mertonove (1957.; 1964.) teorije anomije (TA).¹ Merton nudi visoko teorijski koncept (Gibbons i Jones, 1975.) koji kroz odnose socijalne i kulturne strukture razmatra pritisak kulturno univerzalnih naglašenih ciljeva (npr. poput novčanog uspjeha) na normativni sustav društva. Naime, kako socijalna struktura ne pruža svim stratifikacijskim položajima jednake legitime mogućnosti da dosegnu ciljeve koji se smatraju poželjnima u društvu, tako pojedinci na nižim statusnim pozicijama pokazuju izraženiju sklonost zabranjenim, ali efikasnijim, obrascima ponašanja. Anomija je, u skladu s Mertonom, mišljena isključivo kao stanje socijalnoga sustava, kao strukturalno potaknute kontradikcije i tenzije svojstvene prvenstveno utilitarnim društvima (Gouldner, 1977.). Iz ovoga širokog strukturalnog teorijskog okvira proizašla su shvaćanja i empirijske studije koje u središte razmatranja postavljaju pojedinca, a izostavljaju prethodni društveni i kulturni kontekst. Ovakve reducirane verzije, koje se mogu klasificirati unutar teorijske okosnice cilj – sredstvo, ujedno su prikladnije za empirijska istraživanja i znanstvenu provjeru. Teoretičari pritiska smatraju da devijacija proizlazi iz situacija u kojima pojedinci ne mogu dobiti ono što žele legitimnim putem, odnosno da želje pritišću osobe na devijantno ponašanje. U tom smislu razmatrale su se disjunkcije između aspiracija i očekivanja (Liska, 1971.), odnosno, a što je sukladnije Mertonovoj logici, klasičnim TP i pozicijskima objašnjenjima pritiska, tj. kroz kategorije pozicijskoga nezadovoljstva i blokadu ciljeva (Cloward 1959., 1960.; Cohen, 1966., 1955., 1997.; Cloward i Ohlin, 1960.). U potonjem slučaju pritisak je disjunkcija između aspiracija i statusne pozicije, tj. stanje pojedinca u kojem on ima određene neostvarene ciljeve, aspiracije, ali koje istodobno ne prate odgovarajuće statusne mogućnosti. Za obje prethodno navedene varijante vrijedi kako je devijacija vjerojatnija u slučajevima kada su aspiracije više, dok su istodobno mogućnosti (odnosno očekivanja) slabije. Iz navedene disjunkcije slijedi motivacija za nelegitimne opcije kako bi se ostvario cilj. To je osnovna shema, a varijacije su prije svega u sadržaju kategorija (materijalni uspjeh, obrazovne aspiracije, profesionalne aspiracije i sl.).

Za TP se tvrdilo kako ne može objasniti ekstenzivnu prirodu delinkvencije te ih treba napustiti (Hirschi, 1969.; Kornhauser, 1978.). Jedan od ključnih nedostataka TP-a jest taj što je ponekad teško razlikovati sredstvo od cilja. Mnogi istraživači upozorili su na niz drugih poteškoća, tako Gottfredson i Hirschi (1990.) nalaze da, ako su očekivanja trajna, navedena relacija između aspiracija i devijacije ne djeluje. Osobe čije aspiracije previše nadilaze njihova očekivanja vrlo vjerojatno neće biti sklone devijaciji, za razliku od osoba čije su aspiracije i očekivanja jednaki. Istraživanja pokazuju da osobe na donjim klasnim pozicijama imaju općenito niže aspiracije od osoba s viših društvenih položaja, a što proturječi činjenici da je delinkventno ponašanje zastupljenije u nižim slojevima te da osobito delinkventna populacija pokazuje niže aspiracije na području rada i obrazovanja (Rushing, 1971.). Cullen i Wright (1997.) smatraju da se inače mnogo kompleksnija Mertonova TA ne može svesti na formu disjunkcije. "Obnavljajući teoriju, često se griješilo reducirajući je na formu koja graniči s prazninom (npr. da disjunkcija između aspiracija i očekivanja uzrokuje delinkvenciju) i čineći od nje koš za smeće čitave discipline" (Cullen i Wright, 1997., 200). Pojedini autori (Farnworth, Leiber, 1989.) stali su u obranu TP-a te tvrde da se preuranjeno pokušalo odbaciti pojedine verzije TA samo zato što nisu uspjele objasniti devijantno ponašanje. Novije TP (npr. Agnew, 1995., 1997.) elastičnije shvaćaju pritisak te su usredotočene na šire "negativne odnose s drugima" koje karakterizira, kako to Agnew jednostavno formulira, da "drugi ne tretiraju osobu onako kako bi on ili ona željeli biti tretirani" (Agnew i White 1992., 475). Dakle, suvremene revizije TP teže da prethodne pojednostavnjene verzije disjunkcije obogate nizom posredujućih varijabli te se pritisak propitkuje sa širom lepezom ciljeva, unutar novih specifičnih situacija i na različitim (sub)socijalnim skupinama.

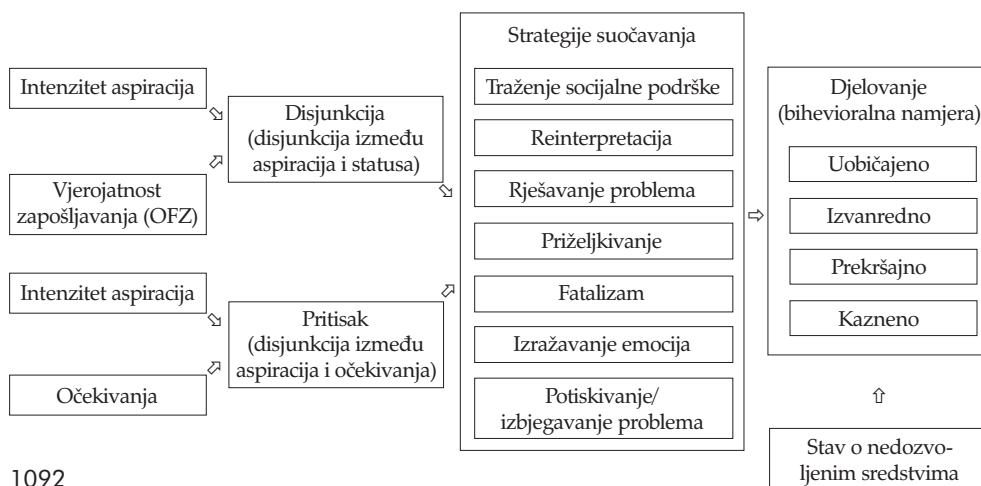
PRITISAK I NEZAPOSLENI – KONCEPT ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE

Iako se čini kako Mertonova TA i teorija pritiska (TP) mogu svaka na svojoj razini ponuditi heuristički vrijedna objašnjenja za više pojava u Hrvatskoj (kao što su npr. rast gospodarskoga kriminala unutar okvira procesa privatizacije,² naglašene aspiracije za bogaćenjem i učestalije pojave korupcije i sl.), ovaj se rad usredotočio na pojavu nezaposlenosti, socijalnu grupu nezaposlenih te problem njihova zapošljavanja. Imperativ "biti zaposlen" može se, a da se ostane na tragu izvornoga Mertonovog kategorijalnog aparata, tretirati kao "naglašen cilj" koji zauzima visoko mjesto u hijerarhiji kulturnih ciljeva; "univerzalan je" u smislu proklamiranoga prava svih da taj cilj ostvare, a društvena struktura sa svojom visokom sto-

pom nezaposlenosti pojedinim socijalnim skupinama to otežava ili čak onemogućuje. Problem nezaposlenih i zapošljavanja na individualnoj se razini može formulirati i prethodno spomenutim reduciranim verzijama pritiska. U skladu sa TP nailazimo na izražavanje visokih aspiracija da se osoba zaposli, uz istodobno postojanje niskih očekivanja da će se to zaista i ostvariti. To je pretpostavljena osnova motivacije prema nelegitimnim opcijama u rješavanju problema vlastite nezaposlenosti. Po drugoj verziji, pritisak proizlazi iz diskrepancije između visokih aspiracija prema zapošljavanju i socijalno-profesionalnoga statusa koji otežavaju ili onemogućavaju zapošljavanje osobe.³ U svezi s potonjim valja istaknuti dvije temeljne činjenice: prva, da sve socioprofesionalne skupine, dakako, nemaju jednake mogućnosti zapošljavanja (selektivni karakter nezaposlenosti⁴), i drugo, da unutar pojedinih regija u Hrvatskoj varira stopa nezaposlenosti, pa se time značajno razlikuju mogućnosti zapošljavanja unutar pojedinih regija, ali i pritisak socijalne okoline.⁵

Tema rada može se, dakle, uobličiti ovako: nezaposleni se nalaze u situaciji koju karakterizira disjunkcija između naglašene želje da riješe svoj problem nezaposlenosti i nemogućnosti (odnosno neočekivanja) da to ostvare na legitiman način, pa su tako uhvaćeni u otvor škara – želja i nemogućnosti/neočekivanja. Jesu li osobe kod kojih je ta disjunkcija izraženija, ujedno i sklonije upotrebi nelegitimnih sredstava kako bi razriješile svoju nezaposlenost? Sažetije: je li veća magnituda između aspiracija i nemogućnosti/neočekivanja u korelaciji s izraženijom sklonosti nedopuštenim opcijama? Dakle, što su sve nezaposleni, osobito oni sa slabijim perspektivama zapošljavanja, spremni učiniti kako bi se priključili svijetu rada? Model istraživanja prikazan je sljedećom blok-shemom:

SLIKA 1

Osnovni elementi modela jesu: 1. naglašen cilj (dobivanje stalnoga radnog mjesta) – što se mjeri stupnjem prihvaćanja navedenoga cilja iskazanog kao intenzitet aspiracije; 2. (ne)mogućnost ostvarenja cilja, izvedeno u dvije varijante – kroz subjektivnu visinu očekivanja, odnosno kroz objektivnu mogućnost/vjerojatnost dobivanja stalnoga radnog mjesta, a mjereno kroz osobni faktor zapošljavanja – OFZ–a kao specifičnoga socijalnog statusa na tržištu rada; 3. stupanj (magnituda) disjunkcije/pritiska na osnovi rascjepa prvog i drugog elementa (izvedena varijabla);⁶ 4. stupanj slabljenja normativnoga sustava pojedinca, koji se očitava iz izbora legitimnih/nelegitimnih sredstava, tj. opcija kojim bi osoba pribjegavala da se zaposli; 5. strategija suočavanja pojedinca (Lazarus, 1966., 1984.) sa situacijom pritiska/disjunkcije. Ovaj element ima funkciju intermedijalne varijable koja determinira povezanost pritiska s bihevioralnim namjerama. Razlog uvođenja te varijable jest neprimjerena pojednostavnjenost pojedinih modela unutar TA i TP, što se poglavito odnosi na pojednostavnjene modele disjunkcije. Uz uobičajene socioekonomske karakteristike (spol, dob, obrazovanje, profesija, materijalni status i sl.), shodno temi, mjerene su i one specifične (trajanje nezaposlenosti, duljina radnog iskustva, povremeni poslovi) te pojedini stavovi nezaposlenih (stavovi nezaposlenih o pojedinim nelegitimnim sredstvima te o legitimnosti općenito, stavovi o radu i stalnom radnom mjestu i sl.). Respektirana je i stopa regionalne nezaposlenosti u pojedinim regijama kao makrosocijalna varijabla, a za koju se pretpostavlja da ima relevantnu ulogu u pojedinim elementima istraživanoga modela.

Istraživanje je pokušavalo izbjeći određene nedostatke klasičnih modela disjunkcije. Korekcije se očituju u više momenata. (1) Kao prvo, pretpostavljamo da je ponuđen naglašeniji cilj u usporedbi s pojedinim ciljevima iz klasičnoga modela. Iako bi se mogli izdvojiti još važniji ciljevi (pitanje života, zdravlja i sl.), cilj "zaposliti se" čini se da u dovoljnoj mjeri ispunjava postavljene kriterije, i to osobito u hrvatskom socijalnom kontekstu. Visoka stopa nezaposlenosti s rijetkim prilikama za dobivanje stalnoga posla te isključivanje dijela radne snage i drugi činitelji hrvatske socijalne realnosti daju tom cilju izvanrednu važnost. (2) Model operira s više stupnjevanih oblika nelegitimnih opcija, čime se ujedno odustalo od prijašnjih ambicija pojedinih istraživanja "pravoga" devijantnog ponašanja i zadovoljilo se blažim oblicima nelegitimnoga djelovanja. (3) Treće, nelegitimne opcije formulirane su kroz bihevioralne namjere,⁷ što je omogućilo da se izbjegnu kritike upućene klasičnom modelu anomalije, prema kojima TA neopravdano zanemaruje čimbenik socijalne kontrole povezan sa strahom od kazni, pitanja grupnih odnosa, diferencijalnih asocijacija i sl. (4) Uvode se strategije suočavanja (La-

zarusova skala), s namjerom da se najprije analizira suočavanja nezaposlenih sa situacijom vlastite nezaposlenosti uopće, pa da onda kroz taj psihološki sklop promatramo osnovnu relaciju između pritiska i nelegitimnih opcija. (5) Razvijena je kategorija OFZ-a (osobni faktor zapošljivosti) u svrhu operacionalizacije kategorije "legitimnih mogućnosti ostvarenja cilja" ili vjerojatnosti zapošljavanja. Budući da se pretpostavlja na kategorija OFZ-a sastoji od niza nesumjerljivih dimenzija, u istraživanju je operacionalizirana kroz ocjene profesionalnih savjetnika na zavodima za zapošljavanje. Posvećena je pažnja prethodnom testiranju savjetnika (kroz nekoliko testova), kako bi se ispitala valjanost ovoga dijela instrumenta (savjetnika). (6) Kako se istraživanjem propitkuje statistička determiniranost stope nezaposlenosti na pojedine relacije, model propitkuje i regionalnu stopu nezaposlenosti kao makrodeterminantu pritiska, što je u skladu s primjedbama da makrorazina ne može biti odvojena od mikrorazine (Agnew i Passas, 1997.). Dakle, individualni pritisak promatramo unutar dva različita socijalna konteksta – s visokom i niskom stopom nezaposlenosti. Polazi se od teze da su u sredinama visoke nezaposlenosti negativni efekti slabiji i manje izraženi; naime, nezaposleni pojedinci lakše doživljavaju svoju poziciju ako ona nije izdvojena od općega stanja u regiji ili zajednici (Warr, 1987.). Warrova je teza sukladna Passasovoj tezi (1997.) da objektivno deprivirane osobe (u ovom slučaju nezaposleni) osjećaju manji pritisak ako se usporede s drugim depriviranim osobama. Suprotno prethodnom, a u skladu s Mertonovom logikom, može se postaviti i obrnuta relacija, dakle da u socijalnoj okolini s visokom stopom nezaposlenosti cilj "zaposliti se" dobiva još više na važnosti, što rezultira još izraženijim pritiskom.

Osnovne hipoteze rada mogu se formulirati ovako:

- Osobe kod kojih postoji veća disjunkcija između aspiracija da se zaposle i njihovih realnih mogućnosti, tj. OFZ-a, iskazivat će i izraženiju sklonost pojedinim nelegitimnim opcijama (mito, veza ili čak krivotvorenje diplome), samo da se zaposle.

- Identična relacija vrijedi i za pritisak (disjunkcija između aspiracija i njihovih subjektivnih očekivanja).

U prethodno navedenim relacijama nužno je ispitati uloge pojedinih strategija suočavanja.

- Pretpostavlja se da je za bilo kakvo djelovanje, pa tako i ono nelegitimno, nužan izbor strategije usmjerene na rješavanje problema. Istraživanjem bismo trebali dokazati (kod obje varijante – disjunkcije i pritiska) izraženiju statističku povezanost između disjunkcije/pritiska i nelegitimnih namjera pri izboru strategije rješavanja problema nego što to vrijedi za druge strategije.

- Strategija izražavanja emocija povezuje se s Agnewovom tezom da negativni osjećaji, poput ljutnje i frustracije, "kreiraju pritisak za korektivnom akcijom u kojoj kriminal može biti jedan od mogućih odgovora" (Agnew i Passas, 1997., 9). Stoga se pretpostavlja da će pri izboru strategije izražavanja emocija postojati značajnija statistička povezanost između pritiska/disjunkcije i nelegitimnih namjera nego što je to kod izbora drugih strategija.⁸

Iako je prvotni cilj ovog istraživanja ispitati odnos između pritiska i nedopuštenih namjera djelovanja, intencija je i izdvojiti te odrediti druge moduse bihevioralnih namjera koji su statistički determinirani pritiskom.

Na kraju, anticipirajući stope nezaposlenosti, postavlja se teza da su korelacije između disjunkcije/pritiska i nelegitimnih namjera, a u skladu prethodno iznesenim tezama, više u sredinama s niskom stopom nezaposlenosti. Ista se relacija želi ispitati i za ostale opcije djelovanja.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Empirijsko anketno istraživanje⁹ provedeno je u proljeću 2002. godine uz pomoć Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, i to u njegovim podružnicama u Zagrebu (stopa nezaposlenosti – 11,2%) i Šibeniku (38,2%). Ukupno je ocijenjeno i anketirano 396 nezaposlenih osoba. OFZ (osobni faktor zapošljavanja) ili stupanj vjerojatnosti zapošljavanja nezaposlene osobe određivan je na osnovi procjene¹⁰ savjetnika HZZ-a.¹¹ Procjena savjetnika¹² neprimjetno je upisivana u anketu prilikom početka anketiranja osobe i njezina uvođenja u anketu. Intenzitet aspiracije ili stupanj važnosti koju nezaposleni pridaju cilju vlastita zapošljavanja operacionalizirali su se skalom sastavljenom od sedam čestica¹³ (Cronbach α 0,73); percepcija vjerojatnosti zapošljavanja na legitiman način ("očekivanje nalaženja posla") mjerena je skalom sastavljenom od pet tvrdnji¹⁴ (Cronbach α 0,75), dok je za strategije suočavanja upotrijebljena Lazarusova skala (53 čestice), koja je modificirana za temu nezaposlenosti.¹⁵ Bihevioralne namjere da se upotrijebe legitimna/nelegitimna sredstva operacionalizirale su se kroz četiri pretpostavljena modusa:¹⁶ uobičajeno ponašanje,¹⁷ izvanredno djelovanje,¹⁸ prekršajno djelovanje¹⁹ te, naposljetku, kroz kazneno djelovanje kao oblik koji u najnaglašenijem stupnju odstupa od onoga dopuštenog.²⁰ Naknadnom faktorском analizom pokazalo se da pretpostavljeno izvanredno djelovanje funkcionira kroz dva odvojena djelovanja, koja smo označili kao "realistični kompromis" i "naglašeno odricanje".²¹ Izvedena varijabla pritiska (P) izračunana je kao razlika z-vrijednosti između intenziteta aspiracije da se pronađe posao i

stupnja subjektivnog očekivanja, odnosno za disjunkciju (D), između aspiracija i procijenjene vjerojatnosti zapošljavanja osobe (OFZ-a). Dakle, u skladu s kategorijalnim aparatom TP, izražen pritisak vrijedi za one osobe koje iz ovih ili onih motiva očajnički žele stalno radno mjesto, dok istodobno svoje izgleda procjenjuju kao izrazito niske ili gotovo nikakve te ne očekuju da će posao dobiti na legitiman način. U toj poziciji osobe bi trebale biti sklonije upotrijebiti nedopuštene opcije, poput podmićivanja ili čak krivotvorenja dokumenata. Nizak pritisak označuje one pojedince, koji ili svoje mogućnosti zapošljavanja na legitiman način procjenjuju kao vrlo vjerojatne ili im, s druge strane, posao i nije tako važan. Ista logika vrijedila bi i za disjunkciju, s tom razlikom što su očekivanja zamijenjena realnijom kategorijom – procijenjenom vjerojatnošću zapošljavanja određene osobe, odnosno njezinom konkurentnošću na tržištu rada. Istraživanje ima ambicije samo dijagnosticirati statističke determinante između pojedinih varijanti disjunkcije/pritiska i nelegitimnih sklonosti ispitanika. Na kraju, kao posredujuća varijabla u istraživanju, analizirani su i stavovi o pojedinim nelegitimnim sredstvima, i to na dvije razine: na razini stava općenito²² te u kojoj je mjeri svrsishodno da se navedena nedopuštena sredstva upotrijebe u određenim situacijama.²³

Uspoređujući realizirani uzorak s populacijom nezaposlenih po spolu, dobi i obrazovanju, uočava se da su nezaposleni koji su pristali na razgovor obrazovaniji od prosjeka populacije nezaposlenih, što je odraz toga da je anketiranje provedeno isključivo u gradovima. Nadalje, uzorak u nešto manjoj mjeri odstupa od obilježja populacije po dobnoj (zastupljeniji mlađi) i spolnoj strukturi (zastupljenije žene). Zbog navedenih odstupanja valja biti oprezan u donošenju bilo kakvih općenitijih zaključaka na razini populacije nezaposlenih.²⁴ Od 396 anketiranih nezaposlenih osoba savjetnici su 27,3% razvrstali kao teško zapošljive, 45,4% osoba kao osrednje te 27,3% kao lako zapošljive.

PRIKAZ REZULTATA

Središnja hipoteza rada razmatra je li disjunkcija (tj. rascjep "škara" između aspiracija i vjerojatnosti zapošljavanja), odnosno pritisak (rascjep aspiracija i očekivanja), statistički povezan s pojedinim bihevioralnim namjerama, osobito s onima nelegitimnima.

Iz Tablice 1 vidi se kako pojedinci, koji se nalaze u diskrepanciji između naglašenih želja za poslom i niskih očekivanja/mogućnosti, nisu skloniji upotrijebiti nedopuštena sredstva. Dakle, ni disjunkcija ni pritisak neće poljuljati normativni sustav pojedinca, tj. nije statistički signifikantna determinanta

za nelegitimne bihevioralne namjere. To jednako vrijedi za davanje/primanje mita i za krivotvorenje svjedodžbi.

	Uobičajeno djelovanje	Izvanredno djelovanje		Prekršajno (mito)	Kazneno djelo (krivotvoriti)
		Realistični kompromis	Naglašeno odricanje		
Disjunkcija	0,154/<0,00	0,230/<0,00			-0,125/<0,05
Pritisak		0,275/<0,00			

Korelacija/značajnost

❶ **TABLICA 1**
Korelacija pritiska i bihevioralnih namjera²⁵

Što se tiče ostalih legitimnih oblika djelovanja, uobičajeno djelovanje (praćenje i javljanje na natječaje, kontaktiranje s referentima) podjednako je svojstveno svim kategorijama nezaposlenih.²⁶ Čini nam se da razlozi nepostojanja izraženijih korelacija, barem kod legitimnih oblika djelovanja, gdje bi bilo logično da oni s izraženijom disjunkcijom/pritiskom aktivnije pristupaju rješavanju vlastita problema nezaposlenosti, mogu biti dvojaki: kao prvo, ta rutinska razina sudjelovanja vjerojatno je svojstvena svim grupama nezaposlenih. Drugi je mogući razlog što je kategorija onih niske disjunkcije ili bez pritiska previše raznorodna.²⁷ Jedinu relevantniju korelaciju nalazimo samo kod realističnog odricanja (0,230 s D; 0,275 s P;). Uvjetno se može zaključiti kako bi nezaposleni s izraženom disjunkcijom ili snažnim pritiskom nešto lakše pristali na slabija radna mjesta ili eventualnu prekvalifikaciju. Ovo je slično tezama i istraživanjima (McFadyen i Thomas, 1997.; Fryer i Payne, 1986.) koja tvrde kako nezaposleni s trajanjem nezaposlenosti mijenjaju svoju razinu težnji i motivacije, pa dok u početku relativno striktno određuju prihvatljiva radna mjesta, u kasnijim su fazama fleksibilniji prema vrsti posla koju bi obavljali i zahtijevanoj minimalnoj visini dohotka. Na kraju, prezentirane korelacije pokazuju da pritisak nije značajno povezan s naglašenim odricanjem, poput selidbe, svakodnevnoga dugotrajnog putovanja ili čak besplatnoga rada. Kompletna prethodna analiza provedena je i tako da se iz uzorka izdvoje samo ispitanici s pritiskom većim od nule, jer se za nezaposlene $P \leq 0$ može pretpostaviti da se ponašaju drugačije nego oni pod pritiskom. Rezultati pokazuju gotovo identične odnose kao što su prethodno predstavljani.²⁸ Zaključak ovoga prvog dijela analize jest da primjena nelegitimnih opcija nije statistički povezana s disjunkcijom/pritiskom, da je rutinsko traženje posla i djelovanje podjednako svojstveno i onima sa D/P i onima bez D/P te da bi osobe sa D/P vjerojatnije pristale na slabija radna mjesta ili eventualnu prekvalifikaciju, ali ne na selidbu, svakodnevno dugotrajno putovanje ili čak besplatan rad.

Svrha analiza koje slijede bila je izdvojiti nezaposlene po strategijama suočavanja i njihovu refleksiju na relaciju D/P – biheviornalne namjere.

Strategije suočavanja	Uobičajeno djelovanje	Izvanredno djelovanje			Kazneno djelo (krivotvoriti)
		Realistični kompromis	Naglašeno odricanje	Prekršajno (mito)	
Priželjkivanje	0,131/<0,01	0,220/<0,01			
Izražavanje emocija	0,170/<0,01	0,259/<0,01			-,119/<0,05
Rješavanje problema	0,133/<0,01	0,249/<0,01			-,117/<0,05
Fatalizam	0,185/<0,01	0,259/<0,01			-,125/<0,05
Reinterpretacija	0,192/<0,01	0,253/<0,01			-,124/<0,05
Normalizacija	0,202/<0,01	0,242/<0,01			-,139/<0,01
Izbjegavanje/potiskivanje	0,162/<0,01	0,260/<0,01			-,113/<0,05

Korelacija/značajnost

Strategije suočavanja	Uobičajeno djelovanje	Izvanredno djelovanje			Kazneno djelo (krivotvoriti)
		Realistični kompromis	Naglašeno odricanje	Prekršajno (mito)	
Priželjkivanje		0,233/<0,01			
Izražavanje emocija		0,275/<0,01			
Rješavanje problema		0,268/<0,01			
Fatalizam	0,118/<0,05	0,277/<0,01			
Reinterpretacija	0,126/<0,05	0,271/<0,01			
Normalizacija	0,144/<0,01	0,256/<0,01	0,11/<0,05		-,109/<0,05
Izbjegavanje/potiskivanje		0,276/<0,01			

Korelacija/značajnost

☞☞ **TABLICA 2**
Parcijalne korelacije disjunkcije i biheviornalnih namjera/kontrolirana varijabla strategije suočavanja

☞ **TABLICA 3**
Parcijalne korelacije pritiska i biheviornalnih namjera/kontrolirana varijabla strategije suočavanja

Parcijalne korelacije nisu se značajno promijenile (i dalje su u ovom slučaju ostale niske ili beznačajne), što nadalje implicira da ni jedan izbor strategija suočavanja ne mijenja značajno korelaciju između D/P i biheviornalnih namjera. Orijentacija prema rješavanju problema statistički se ne izdvaja od ostalih strategija ni kod disjunkcije ni kod pritiska. Očekivanje da će kod pojedinaca koji aktivno pristupaju rješavanju problema vlastite nezaposlenosti biti izraženija veza između D/P i pojedinih biheviornalnih namjera nije se potvrdilo. To isto vrijedi i za orijentaciju izražavanja emocija kod pritiska.²⁹ Zaključujemo kako se razlučivanjem pojedinih Lazarusovih strategija suočavanja na uzorku nezaposlenih i njihovu cilju zapošljavanja ne povećava eksplikacijska vrijednost modela. To podjednako vrijedi za obje reducirane verzije TA. Objašnjenje može biti višestruko: pojedine pretpostavljene strategije suočavanja nisu dostatne kao intermedijalne varijable za naše ispitivanje relacije; Lazarusove strategije suočavanja ne mjere pretpostavljene osobine u našem modelu, pa

treba razviti instrument koji bi primjerenije obuhvatio čimbenike sugerirane od recentnih istraživača TA (ljutnju, frustraciju, kriminalnu i konvencionalnu socijalnu podršku, referentne grupe, relativnu deprivaciju, mehanizme selekcije osobnih ciljeva, mehanizme kompenzacije i sl.). To, dakako, ne znači da dio ovog instrumenta ne bi bio dobra polazna osnova za tu preinaku, ali bi upotrijebljene tvrdnje trebale prihvatiti spoznaje dobivene prijašnjim istraživanjima na području devijantnoga ponašanja.

U ovom dijelu predstaviti ćemo podatke da ustanovimo mijenja li stopa regionalne nezaposlenosti značajno statističke veze eksplicirane prethodnim hipotezama. Polazi se od dviju sukladnih postavki: prva, kojom se tvrdi da visoka nezaposlenost umanjuje negativne efekte nezaposlenosti (Warr, 1987.) tako da zbog opće nezaposlenosti ni naša osobna nema veliku važnost; te druga, sukladno logici Mertonove TA, gdje cilj "zaposliti se", upravo zbog rijetke mogućnosti zapošljavanja, postaje još značajniji i naglašeniji. Ovaj dio analize sastojao se u tome da zasebno na poduzorcima Zagreba i Šibenika propitamo osnovnu relaciju: statističku povezanost između D/P i pojedinih bihevioralnih namjera te da ih međusobno (između gradova) usporedimo.

☛ TABLICA 4
Korelacija D/P i
bihevioralnih namjera
na zagrebačkom
poduzorku³⁰

Zagreb	Uobičajeno djelovanje	Izvanredno djelovanje		Prekršajno (mito)	Kazneno djelo (krivotvoriti)
		Realistični kompromis	Naglašeno odricanje		
Disjunkcija		0,213/<0,01			
Pritisak		0,217/<0,01			

Korelacija/značajnost

Šibenik	Uobičajeno djelovanje	Izvanredno djelovanje		Prekršajno (mito)	Kazneno djelo (krivotvoriti)
		Realistični kompromis	Naglašeno odricanje		
Disjunkcija	0,184/<0,05	0,268/<0,01			-,191/<0,01
Pritisak	0,183/<0,05	0,358/<0,01			-,243/<0,01

Korelacija/značajnost

☛ TABLICA 5
Korelacija D/P i
bihevioralnih namjera
na šibenskom
poduzorku

Od statistički signifikantnih korelacija tek one vezane uz realistični kompromis (slabije plaćena radna mjesta i prekvalifikacija) mogu se usporediti, međutim, razlike između tih dviju korelacija nisu statistički značajne,³¹ što znači da se ni u toj relaciji ne mogu distingvirati Zagreb i Šibenik.³² Može se zaključiti kako se korelacija između D/P i pojedinih bihevioralnih namjera ne razlikuje u sredinama s visokom i niskom stopom nezaposlenosti.

Kako se osnovni model koji je imao namjeru da sklonost nelegitimnim sredstvima statistički objasni pritiskom i teorijom anomije na skupini nezaposlenih nije pokazao heuristički plodotvornim, dodatnim analizama odmaknuli smo se od TA i njezinih verzija disjunkcije i pritiska, pa se pokušalo sklonost nelegitimnim sredstvima statistički povezati s drugim kategorijama. Jednostavno formulirano, željelo se odgovoriti na pitanje tko se to izjasnio da bi podmitio ili čak krivotvorio svjedodžbu eda bi dobio stalno radno mjesto. Oni nezaposleni s pritiskom/disjunkcijom očito nisu. Podaci su pokazali da je glavni prediktor "prekršajnoga djelovanja" upravo stav osobe o (ne)legitimnosti.³³ Korelacija između te skale i izražene sklonosti podmićivanju značajno je visoka ($r=0,55$, $p<0,01$). Stoga zaključujemo da značajna statistička povezanost postoji jedino između stavova spram (ne)legitimnosti i sklonost da se upotrijebe nelegitimna sredstva. Ipak, jesu li navedeni stavovi preduvjet iskazanim sklonostima ili je to nerazmrsivo klupko stavova, namjera (pa i eventualnoga djelovanja), ostaje dvojbeno. Navedena relacija, s druge strane, ne vrijedi za iskazanu sklonost kaznenom djelovanju (krivotvoriti).

ZAKLJUČAK

Anomija je u hrvatskom kontekstu propitkivana kroz teorijsku shemu cilj – sredstvo, odnosno kroz verzije disjunkcije i pritiska te je "iskušavana" na specifičnom cilju – zapošljavanju i skupini nezaposlenih. Ujedno je dopunjena intermedijalnim varijablama – strategijama suočavanja te je analiziran odnos stope nezaposlenosti s ostalim središnjim relacijama modela. Neovisno o poteškoćama pri provedbi istraživanja³⁴ pokazuje se kako se namjere nezaposlenih da upotrijebe pojedina nedopuštena sredstva u svrhu vlastita zapošljavanja ne mogu statistički objasniti pritiskom. Isto vrijedi ako se navedene relacije razmatraju kroz pojedine strategije suočavanja. U tom smislu ni jedna od predloženih reduciranih teorija nije se u ovom slučaju pokazala heuristički plodotvornom.

Stopa nezaposlenosti također nije značajno promijenila vezu između pritiska i nelegitimnih opcija. Nezaposleni s izraženom disjunkcijom ili pritiskom vjerojatnije bi pristali na slabija radna mjesta ili eventualnu prekvalifikaciju, ali ne na selidbu, svakodnevno dugotrajno putovanje ili čak besplatan rad. Postoji visoka povezanost između nelegitimnih namjera i stavova koji opravdavaju nelegitimna sredstva spomenuta u namjerama.

Za daljnja istraživanja s temeljnom okosnicom cilj – nelegitimno sredstvo predlažemo da se propitkuju unutar drugih socijalnih grupa, s drugačijim ciljevima (npr. pitanje života i smrti nas samih ili voljene osobe, pitanje zdravlja, slave i po-

BILJEŠKE

---

pularnosti, menadžerski ciljevi, politički ciljevi i sl.), nudeći širu lepezu nelegitimnih opcija, intermedijalnih varijabli i unutar različitih socijalnih okruženja. Umijeće je upravo u iznalaženju dobro pogođene kombinacije svih ovih elemenata, koja će heuristički plodotvorno i u socijalnoj punini izraziti pojedine situacije disjunkcije, tj. pritiska.

¹ Agnew (1995., 1997.) smatra da TA objašnjava samo jedan tip unutar cijele lepeze pritiska koje obuhvaća generalna teorija pritiska. S druge strane, TA je teorija koja po svojim ambicijama i razinama strukturalnog objašnjenja nadilazi socijalno-psihološke kategorije TP. Tako Bernard (1995.) smatra da se izraz "strain" može primijeniti samo na socijalne strukture, a ne i na individualno iskustvo, dok osobe postavljene u situaciju socijalnoga strukturalnog pritiska mogu biti samo frustrirane.

² Upravo jedinstvena povijesna situacija u zemljama tranzicije, gdje su se nepreglednom društvenom vlasništvu trebali iznaći novi privatni vlasnici, može se sagledati kao tipičan slučaj anomije. Naglašen cilj postati vlasnikom pojedinih tvornica i poduzeća te tako sebe i buduće generacije svrstati unutar novoformirane kapitalističke klase neumitno je djelovao kao pritisak na normativni sustav pojedinaca uz izraženiju sklonost k efikasnijim, ali često nedopuštenim, opcijama – malverzacijama u privatizaciji i gospodarskom poslovanju.

³ Ovoj drugoj verziji pritiska može se opravdano prigovoriti da ne nudi osnovu motivacije za nelegitimno djelovanje, jer ma koliko god nezaposlena osoba loše stajala na tržištu rada, ona i dalje može optimistično (nerealno) očekivati da će se zaposliti te da su joj nelegitimne opcije suvišne. Kako je svrha ovog rada izdvojiti statističke relacije, pretpostavlja se da je naglašena disjunkcija između aspiracije i pozicije na tržištu rada značajno povezana s nelegitimnim opcijama. Naime, neovisno o našim očekivanjima, sama spoznaja da pripadamo teže zapošljivim skupinama vrlo vjerojatno pokazuje da su uobičajene legitimne opcije zapošljavanja nedostatne.

⁴ Stope nezaposlenosti dobivaju svoje puno socijalno značenje tek s detaljnijim analizama sociodemografske distribucije. Neupitno je "da su sociološka i druga istraživanja nezaposlenosti pokazala da je ova pojava u svakom društvu manje ili više usmjerena i selektivna" (Kerovec, 2001., 268). Tako u literaturi nalazimo termine kao "nekompetitivne osobe", "socijalni bazeni nezaposlenosti", "teže zapošljive skupine", što jednostavno označuje one koji su po jednoj ili više svojih karakteristika suficitarni na tržištu rada. To mogu biti i oni nižeg i oni višega obrazovnog statusa (Wanberg i sur., 2002.).

⁵ Socijalni pritisak da pojedinac pronađe posao može proizlaziti i iz šire socijalne sredine, i to tako da je pritisak da se osoba zaposli mnogo izraženiji u okolinama s visokom stopom zaposlenosti nego u situaciji kad je većina iz okruženja duže nezaposlena (Layard i sur., 1991.). Iako tu logiku objašnjenja slijede i pojedine ekonomske analize (Narendranathan i Stewart, 1992.) upućujući na podatke kako po-

jedinci intenzivnije traže posao kada opada stopa nezaposlenosti, pojedine studije tu relaciju i opovrgavaju (Osberg, 1993.).

⁶ U namjeri da se izbjegn timerinološki nesporazumi u drugom dijelu rada, središnje kategorije (disjunkcija, pritisak) u prikazanoj blok-shemi imenovane su proizvoljno – jedna kao disjunkcija, a druga kao pritisak. Navedeni pritisak također je oblik disjunkcije, a obje su se kategorije isto tako mogle nazvati kao pritisak 1 i 2 ili pak disjunkcija 1 i 2.

⁷ Na taj je način "iskliznulo" stvarno ponašanje nezaposlenih.

⁸ Ovdje treba imati na umu da emocije mogu imati višestruku ulogu. Tako npr. u skladu s Lazarusom (1966., 1984.), emocije, pa tako i one negativne, mogu u stresnoj situaciji nezaposlenosti preuzeti kompenzacijsku ulogu u smislu olakšavanja, rasterećenja i sl. Nadalje, strategija izražavanja emocija i aktivnoga rješavanja problema ne moraju biti isključive, nego se mogu dopunjavati.

⁹ Detaljnije o samom istraživanju, anketnom upitniku i upotrijebljenim testovima pogledati u Vukelić, 2002.

¹⁰ Nezaposleni su procjenjivani kroz tri kategorije: otežano zapošljiva osoba, srednje zapošljiva osoba, lako zapošljiva osoba.

¹¹ Savjetnici su prethodno testirani kroz dva testa s ciljem određivanja mjere disperzije njihovih kriterija. Na prvom su trebali odrediti važnost pojedinih karakteristika nezaposlenih za vjerojatnost zapošljavanja, dok su na drugom ocjenjivali zapošljivost ponuđenih hipotetičkih slučajeva.

¹² Iako je testirano 55 savjetnika, njih 47 ocjenjivalo je nezaposlene.

¹³ "Svi ostali problemi čine se manje važnima kada ih usporedim s problemom moga zapošljavanja"; "Čini mi se da živim sasvim dobro i bez stalnoga radnog mjesta" i sl.

¹⁴ "Procjenjujem da su moje šanse da na propisan način nađem adekvatno stalno radno mjesto veoma visoke"; "Čini mi se da nikada neću naći posao" i sl.

¹⁵ Na 53 ponuđene čestice, koje su uglavnom preuzete iz originalne Lazarusove skale, a djelomice iz istraživanja Arambašić (1994.), te modificirane za potrebe situacije nezaposlenosti, provedena je ponovna analiza latentnih dimenzija, čime su dobivene orijentacije suočavanja koje uglavnom po svom sadržaju odgovaraju izvornim strategijama, osim jedne. Naime, izostala je izvorna strategija "traženje socijalne podrške", a novoformirana je supskala koju čine čestice koje odgovaraju onom ponašanju kojim se pokušava vlastita situacija nezaposlenosti shvatiti kao normalna i uobičajena. Najprimjereniji naziv za ovaj način suočavanja činio nam se kao "strategija normalizacije".

¹⁶ Sredstva su prije svega podijeljena prema kriteriju legitimnosti te su nadalje stupnjevana kroz, uvjetno rečeno, "stupanj djelovanja". Iako je ovakva dihotomna podjela pojednostavnjena u usporedbi s nijansama mogućih djelovanja u stvarnom životu, čini nam se operativno svrsishodna u ispitivanom modelu. Tako su legitimna sredstva podijeljena prema "stupnju djelovanja" (odijelivši uobičajene aktivnosti od onih koje su neuobičajene, a zahtijevaju veći stupanj

odricanja i angažmana), dok su nelegitimne aktivnosti raščlanjene po stupnju (ne)dopuštenosti (institucionalnosti).

		Legitimnost sredstva	
		legitimna	nelegitimna
Stupanj	niski	uobičajeno djelovanje	prekršajno djelovanje
djelov.	visoki	izvanredno djelovanje	kazneno djelovanje

¹⁷ Npr. praćenje novina u potrazi za oglasima, prijavljivanje na natječajne, redovno kontaktiranje sa svojim referentom u zavodu za zapošljavanje i sl. Iako se pretpostavlja da će ta razina aktivnosti biti svojstvena svim nezaposlenim osobama, moguće je da postoje podgrupe (npr. one potpuno obeshrabrene) kojima nije svojstveno niti to elementarno djelovanje.

¹⁸ Npr. svakodnevne veće migracije do radnoga mjesta, dodatne prekalifikacije, preseljenje u drugo mjesto i sl.

¹⁹ *Prekršajno djelovanje* ocrta niz aktivnosti koje s pozitivno-pravnog aspekta u osnovi nisu dopuštene, ali se toleriraju i uglavnom pripadaju "sivoj zoni" društvenoga djelovanja. Zbog svog karaktera praktički se ne sankcioniraju ili vrlo blago i vrlo rijetko. Djelomično je i to razlog što su, uvjetno rečeno, takve aktivnosti kod dijela pojedinaca uvriježene, pa odgovaraju, u skladu s gornjom klasifikacijom, "nižem stupnju nelegitimnoga djelovanja". Karakteristični primjeri za to jesu podmičivanje i pristajanje na mito.

²⁰ *Kazneno djelovanje* označuje one aktivnosti koje su nelegitimne u intenzivnijem i radikalnijem obliku, svakako neuobičajene, i označavaju naglašenija kriminalna djela koja se u kaznenom pravu klasificiraju kao kazneno djelo. Povezano s našom temom, istaknuto je npr. falsificiranje (diplome, svjedodžbe).

²¹ Rezultat na svakoj od supskala određen je kao aritmetička sredina procjena na svim česticama koje čine određenu supskalu.

²² *Potpuno je opravdano da se netko služi mitom kao sredstvom kako bi došao do svog cilja* i sl.

²³ Upotrijebljena je skala od osam čestica (Cronbach α 0,92) iz istraživanja "Vjera i moral u Hrvatskoj" (Valković, 1998.), a stavovi su operacionalizirani kroz četiri hipotetičke situacije: mudro je potegnuti vezu (ponuditi mito) prilikom prometnoga prekršaja, dolaska liječniku, upisa u školu, fakultet te u situaciji kako bi se ubrzao neki administrativni postupak.

²⁴ Pomoću Kolmogorov-Smirnova testa analiziran je normalitet distribucija upotrijebljenih skala te je ustanovljeno da skala aspiracija, procijenjena vjerojatnost zapošljavanja te svi oblici pretpostavljenih namjera – djelovanja, osim *naglašenog odricanja*, značajno odstupaju od normalne distribucije. Stoga dobivene Pearsonove koeficijente korelacija i njihove interpretacije treba uzeti s oprezom.

²⁵ Dijelovi tablice bez podataka označavaju statistički beznačajne korelacije. Statistička značajnost razlika između korelacije pojedinih bihevioralnih namjera ispitana je uz pomoć Fischerovih Z_r vrijednosti.

²⁶ Eventualna komplementarna teza da osobe bez pritiska neće prakticirati ni uobičajene oblike djelovanja nije se potvrdila.

²⁷ Hipotetički gledajući, s neizraženom disjunkcijom teže su zapošljive osobe koje nisu više zainteresirane za posao – obeshrabreni; lako zapošljive osobe koje iz nekih razloga ne izražavaju aspiracije da se zaposle (npr. rade na crno) ili lako zapošljive koje žele posao. Slične, ali nešto promijenjene, kategorije nalazimo i kod pritiska. Dodatni je problem što se korištena kategorija "uobičajeno djelovanje" sastoji od više čestica koje označuju niz različitih aktivnosti.

²⁸ Korelacija između pritiska i realističnoga kompromisa iznosi 0,188 ($p < 0,01$).

²⁹ Na izostanak korelacija može prije svega djelovati ambivalentna i nejasna uloga emocija u prezentiranom modelu. Nadalje, propitkivana je mnogo šira lepeza emocija no što su Agnewova frustracija i ljutnja. Dobiveni faktor "izražavanje emocija" sastoji se od tvrdnji koje uglavnom ne razotkrivaju o kakvim je emocijama riječ, iako se može pretpostaviti da su one "negativnoga predznaka". Tek dvije tvrdnje eksplicite propitkuju plač i ljutnju. Dakle, temeljni nedostatak jest u tome što nije jasno kompenziraju li te emocije na kraju krajeva pritisak ili ga pojačavaju i time osobu guraju u smjeru ne/legitimnog djelovanja i o čemu to ovisi.

³⁰ Dijelovi tablice bez podataka označuju statistički beznačajne korelacije. Statistička značajnost razlika između korelacije pojedinih bihevioralnih namjera ispitana je uz pomoć Fischerovih Zr vrijednosti.

³¹ Fisherov $z = 1,35$ ($p > 0,05$) kod disjunkcije, odnosno $z = -0,53$ ($p > 0,05$) kod pritiska.

³² Ne postoji značajna korelacija ni između disjunkcije/pritiska i stope regionalne zaposlenosti Grad/Disjunkcija = 0,012, odnosno Grad/Pritisak = -0,05.

³³ To je skup stavova o odobravanju mita i veza u određenim konkretnim situacijama, stav da zakon nije preporučljivo (ni nužno) poštovati te slaganje s tvrdnjom kako je opravdano da se netko služi mitom kako bi došao do cilja.

³⁴ Provedeno testiranje savjetnika u svrhu utvrđivanja konzistentnosti njihova procjenjivanja nezaposlenih susrelo se s nizom diskutabilnih momenata: a) rangiranje osobina nezaposlenih od strane savjetnika ne podrazumijeva i jednaku interpretaciju tih istih osobina; savjetnici su prije svega projicirali poželjne osobine, a manje su ih mogli detektirati na nezaposlenima; b) središnje kategorije disjunkcije i pritiska "izračunane" su oduzimanjem intenziteta aspiracija i stupnja očekivanja, odnosno intenziteta aspiracija i trotomne kategorije OFZ-a (putem z-vrijednosti). Ostaje nedorečeno je li ovdje riječ o nesumjerljivim varijablama čijim se oduzimanjem ne dobivaju istovjetne vrijednosti pritiska. To je prihvaćeno kao ograničenje primijenjenog instrumenta; c) stope nezaposlenosti operacionalizirane su u samo dvjema sredinama (Zagreb – 11,2% i Šibenik – 38,2%), što postavlja pitanje mjeri li se time zaista stopa nezaposlenosti ili šire specifičnosti tih dviju sredina; d) za nelegitimne opcije (veza, mito, falsificiranje), kojima su se koristili u modelu, postavlja se pitanje o arbitru i kriteriju evaluacije njihova stupnja (ne)legitimnosti. Pretpostavlja se da ta sredstva nisu jednoznačno ocijenjena u društvu kao nelegitimna. Tako npr. pribjegavanje vezi može imati konotaciju opravdanosti i nužnosti, čak takav postupak može poticati službena institucija.

LITERATURA

- Agnew, R. (1995.), The Contribution of Social–Psychological Strain Theory to the Explanation of Crime and Delinquency. U: Adler, E., Laufer, S. F. (ur.), *The Legacy of Anomie Theory*, Transaction Publishers, New Brunswick, London.
- Agnew, R. (1997.), The Nature and Determinants of Strain: Another Look at Durkheim and Merton. U: Passas, N., Agnew, R. (ur.), *The Future of Anomie Theory*, Boston: Northeastern University Press.
- Agnew, R., Passas, N. (1997.), Introduction. U: Passas, N., Agnew, R. (ur.), *The Future of Anomie Theory*, Boston: Northeastern University Press.
- Agnew, R., White, H. R. (1992.), An Empirical Test of General Strain Theory. *Criminology*, 30 (4): 475-499.
- Arambašić, L. (1994.), *Provjera nekih postavki Lazarusova modela stresa i načina suočavanja sa stresom*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Bernard, T. J. (1995.), Merton Versus Hirschi: Who is Faithful to Durkheim's Heritage? U: Adler, E., Laufer, S. F. (ur.), *The Legacy of Anomie Theory*, Transaction Publishers, New Brunswick, London.
- Cloward, A. R. (1959.), Illegitimate Means, Anomie and Deviant Behavior. *American Sociological Review*, 24: 164-76.
- Cloward, A. R. (1960.), Social Control in The Prisons. U: *Theoretical Studies of The Social Organization of The Prison*, Bulletin no. 15, Social Science Research Council, New York, III.
- Cloward, R. A., Ohlin, L. E. (1960.), *Delinquency and Opportunity*, New York: Free Press.
- Cohen, A. (1955.), *Delinquent boys: The culture of the gang*, Chicago: Free Press.
- Cohen, A. (1966.), *Deviance and control*, Englewood Cliffs: N.J.: Prentice Hall.
- Cohen, A. (1997.), An Elaboration of Anomie Theory. U: Passas, N., Agnew, R. (ur.), *The Future of Anomie Theory*, Boston: Northeastern University Press.
- Cullen, F., Wright, J. P. (1997.), Liberating the Anomie–Strain Paradigm: Implications from Social–Support Theory. U: Passas, N., Agnew, R. (ur.), *The Future of Anomie Theory*, Boston: Northeastern University Press.
- Dubin, R. (1959.), Deviant Behavior and Social Structure: Continuities in Social Theory. *American Sociological Review*, 24: 147-164.
- Farnworth, M., Leiber, M. J. (1989.), Strain Theory Revisited: Economic Goals, Educational Means, and Delinquency. *American Sociological Review*, 54 (2): 263-274.
- Fryer, D., Payne, R. (1986.), Being unemployed: A review of the literature on the psychological experience of unemployment. U: C. L. Cooper & I. Robertson (ur.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology* (str. 235-278). Chichester: John Wiley & Sons.
- Gibbons, D. C., Jones, J. F. (1975.), *The Study of Deviance: Perspectives and Problems*, Prentice–Hall, Englewood Cliffs, NY.
- Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (1990.), *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1089-1108

VUKELIĆ, A.:
PRITISAK...

Gouldner, A. (1977.), *The Coming Crisis of Western Sociology*, London Heineman Educational Books.

Hirschi, T. (1969.), *Causes of Delinquency*, Berkeley, CA: University of California Press.

Kerovec, N. (2001.), Poteškoće u zapošljavanju osoba starije dobi. *Revija za socijalnu politiku*, 3-4: 267-278.

Kornhauser, R. R. (1978.), *Social Sources of Delinquency: An Appraisal of Analytic Models*, Chicago: University of Chicago Press.

Layard, R., Nickell, S., Jackamn, R. (1991.), *Unemployment: Macroeconomic performance and the labor market*. Oxford: Oxford University Press.

Lazarus, R. S. (1966.), *Psychological stress and the coping process*. New York: McGraw-Hill.

Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984.), *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.

Liska, A. E. (1971.), Aspiration, Expectations, and Delinquency: Stress and Additive Models. *Sociological Quarterly*, 12: 99-107.

McFadyen, R. G., Thomas, J. P. (1997.), Economic and Psychological Models of Job Search Behaviour of the Unemployed. *Human Relations*, 12: 1461-1484.

Merton, R. K. (1957.), *Social Theory and Social structure*, New York: Free Press.

Merton, R. K. (1964.), Anomie, Anomia, and Social Interaction: Contexts of Deviant Behaviour. U: Clinard, M. B. (ur.), *Anomie and deviant behavior*, New York, Free Press.

Mizruchi, E. H. (1964.), *Success and Opportunity: A Study of Anomie*, New York, The Free Press of Glencoe.

Narendranathan, W., Stewart, M. B. (1992.), *Influences on the Job Search Behaviour of the Unemployed*. Mimeograph, Warwick University.

Osberg, L. (1993.), Fishing in different pools: job-search strategies and job-finding success in Canada in the early 1980s. *Journal of Labour Economics*, 11 (2): 348-386.

Passas, N. (1997.), Anomie, Reference Groups, and Relative Deprivation. U: Passas, N., Agnew, R. (ur.), *The Future of Anomie Theory*, Boston: Northeastern University Press.

Rushing, W. A. (1971.), Class, Culture and Social Structure and Anomia. *American Journal of Sociology*, 76: 857-872.

Short, F. J. (1964.), Gang Delinquency and Anomie. U: Clinard, M. B. (ur.), *Anomie and deviant behavior*, New York, Free Press.

Valković, M., Črpić, G., Rimac, I. (1998.), Vjera i moral u Hrvatskoj. *Bogoslovska smotra*, 68 (4): 483-513.

Vukelić, A. (2002.), *Anomija pojedinih socijalnih grupa suvremenog hrvatskog društva*, Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.

Wanberg, C. R., Hough, L. M., Song, Z. (2002.), Predictive validity of a multidisciplinary model of reemployment success. *Journal of Applied Psychology*, 87 (6): 1100-1120.

Warr, P. (1987.), *Work, unemployment and mental health*. Oxford: Clarendon Press.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1089-1108

VUKELIĆ, A.:
PRITISAK...

Strain and Employment of Unemployed Persons

Anton VUKELIĆ
Faculty of Mechanical Engineering and Naval Architecture, Zagreb

This paper investigates through the category of anomy and theory of strain the effect of unemployed status on the normative system of unemployed persons. The social selective character of employment and the inability to find a job gives the goal of employment extreme importance, which is reflected in the selection of modes of employment. The central hypothesis investigates whether the disjunction between pronounced aspirations for a job and the inability (or non-expectancy) to be realized in a legal way is statistically connected with the intention to choose illegal options. The investigated model is enriched with some coping process strategies, the category of personal factors of employment is developed, and at the same time the relationship between the regional percentage of unemployment and certain relations in the model is investigated. Although the results of the empirical research do not confirm the correlation between strain and illegitimate options, the findings indicate what unemployed persons are prepared to do to solve their unemployment. For further research, within the above-mentioned theoretical approaches, it is necessary to combine them with new goals, different concepts of the coping process and other nonlegitimate options, which could prove to be heuristically fruitful in explaining particular forms of deviation in the transitional environment of Croatia.

Key words: disjunction, strain, anomy, unemployed persons, deregulation

Druckausübung und Arbeitsplatzvermittlung an Arbeitslose

Anton VUKELIĆ
Fakultät für Maschinen- und Schiffbau, Zagreb

Anhand der Theorie der Anomie sowie der Theorie der Druckausübung untersucht die vorliegende Arbeit, welche Auswirkungen die Arbeitslosigkeit auf das normative System zur Regelung des Arbeitslosenstatus hat. Durch den gesellschaftlich-selektiven Charakter der Arbeitsplatzvermittlung und die große Schwierigkeit, eine Arbeitsstelle zu finden, gewinnt diese Frage heute enorm an Bedeutung und beeinflusst die Wahl der verfügbaren Optionen. Die zentrale These des Autors präsentiert sich in der Frage, ob die Diskrepanz zwischen dem Wunsch, eine Beschäftigung zu

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1089-1108

VUKELIĆ, A.:
PRITISAK...

finden, und der Unmöglichkeit seiner Realisierung auf legitimen Wege (bzw. wird diese meist auch nicht erwartet) in statistischem Bezug steht zur Absicht, sich unrechtmäßiger Mittel zu bedienen. Das untersuchte Modell wird durch einzelne Konfrontierungsstrategien bereichert, des Weiteren wird die Kategorie des persönlichen Beschäftigungsfaktors eingeführt und der Bezug zwischen der regionalen Arbeitslosenquote und einzelner Modellfaktoren untersucht. Die Ergebnisse weisen zwar keinerlei statistischen Bezug zwischen dem Mittel der Druckausübung und illegitimen Optionen auf, zeigen aber sehr wohl, wozu Arbeitslose bereit sind, um ihrem Arbeitslosenstatus ein Ende zu machen. In zukünftigen Forschungen wird es, innerhalb der eingangs angeführten Theorieansätze, notwendig sein, neue Zielsetzungen, anders konzipierte Konfrontierungsstrategien sowie andere illegitime Optionen einzuflechten. Dies könnte sich in heuristischer Hinsicht als gewinnbringend erweisen und zur Erklärung einzelner Formen von Devianz innerhalb des kroatischen Transitionsrahmens beitragen.

Schlüsselbegriffe: Diskrepanz, Druckausübung, Anomie, Arbeitslose, Regellosigkeit